

DOI 10.51558/2490-3647.2025.10.2.1193

UDK 376.3:616.89
616.89:81'243

Primljeno: 23. 06. 2025.

Pregledni rad
Review paper

Dubravka Papa

POREMEĆAJ IZ SPEKTRA AUTIZMA I UČENJE STRANOG JEZIKA – PREPREKE I PRILIKE ZA OSTVARIVANJE JEDNAKIH MOGUĆNOSTI

Poremećaji iz spektra autizma se različito manifestiraju i uključuju poteškoće na komunikacijskoj i socijalnoj razini, kao i netipične obrasce ponašanja i aktivnosti (poteškoće pri promjeni aktivnosti, usredotočenost na detalje i neobične reakcije na podražaje). Osobe s ovim poremećajem imaju različite potrebe i sposobnosti koje ne moraju imati stalan karakter, ali koje utječu na sposobnosti usvajanja znanja i stjecanja vještina. U radu se na temelju analize literature daje pregled istraživanja na temu višejezičnosti, poučavanja stranog jezika za osobe s poremećajem iz spektra autizma kao i načina na koji osobe s poremećajem iz spektra autizma uče/usvajaju strani jezik. Cilj rada je prikazati teorijski okvir, steći uvid u glavne rezultate istraživanja u području poučavanja stranog jezika za osobe iz spektra autizma, navesti najčešće metode poučavanja i pristupa. Rezultati analize će ukazati na područja koja je potrebno detaljnije istražiti upućujući na nova istraživačka pitanja vezano uz poučavanje stranoga jezika za osobe s poremećajem iz spektra autizma.

Ključne riječi: poremećaj iz spektra autizma; poučavanje stranoga jezika; višejezičnost

1. UVOD

Prilikom tumačenja pojmova, definicija i teorija o učenju i poučavanju stranog jezika za osobe s poremećajem iz spektra autizma (PSA) u radu se polazi sa stajališta da je PSA neurorazvojni poremećaj ranog razvoja mozga koji se manifestira bihevioralnim i kognitivnim poremećajima. Literatura dostupna na hrvatskom i engleskom jeziku koristi termine „poremećaj“ (*disorder*) i/ili „stanje“ (*condition*), a u inkluzivnom pristupu koji podrazumijeva ravnopravnost bez izdvajanja, umjesto termina „autistična osoba“ koristi se termin osoba s autizmom, osoba s PSA.

Prema podacima Registra osoba s invaliditetom Zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj za 2021, 2022. i 2023. godinu¹ broj djece s PSA u Republici Hrvatskoj je u porastu i stoga je nužno stvoriti uvjete i pružiti im jednake mogućnosti obrazovanja, uspješne interakcije, prilike za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada kao i razvoja komunikacijskih vještina. Tako je u Registru osoba s invaliditetom HZJZ u Republici Hrvatskoj 2023. godine bilo evidentirano 4730 osoba s PSA, dok se 2024. godine broj osoba s PSA povećao i evidentirano ih je 6125.² Poremećaj iz spektra autizma ne definira se kao bolest već trajni (ali u nekim slučajevima i promjenjivi) razvojni poremećaj koji uključuje spektar poremećaja, različitih pojavnosti i potreba.

Poučavanju djece s PSA stranom jeziku prilazi se interdisciplinarno sa stajališta glotodidaktike, psihologije, pedagogije, metodike jezika, edukacijsko-rehabilitacijskih i medicinskih znanosti te socijalne pedagogije s ciljem analize i utvrđivanja mogućnosti, potreba i učinaka uključivanja djece s PSA u nastavu stranoga jezika s obzirom na njihove sposobnosti, vještine, interese i motivaciju.

Zbog heterogene prirode poremećaja, u poučavanju djece s PSA primjenjuju se različite strategije i metode, od znanstveno-utemeljenih obrazovno-terapijskih (ABA³,

1 U Registru osoba s invaliditetom Zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj u rujnu 2021. registrirano je 3648 osoba s poremećajem iz spektra autizma dok je u rujnu 2023. bilo registrirano 4730 osoba s PSA. Dostupno na stranici Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2022/09/Bilten_Mentalni-poremecaji_2022.pdf, https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2023/09/Bilten_Mentalni-poremecaji_2023.pdf. Pristupljeno 26. 9. 2024. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije iz 2022. godine, procjenjuje se da je u svijetu prosječno 1 na 100 djece s poremećajem iz spektra autizma, a prevalencija je različita u različitim dijelovima svijeta. Dostupno na Svjetska zdravstvena organizacija <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>, prema Global prevalence of autism: A systematic review update. Zeidan J. et al. Autism Research 2022 March. Pristupljeno 20. 9. 2024.

2 Mrežna stranica Nastavnog zavoda za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar. Dostupno na: <https://stampar.hr/hr/novosti/nismo-nevidljivi-svjetski-dan-svjesnosti-o-autizmu>, pristupljeno 12. 4. 2025.

3 Metoda primijenjene analize ponašanja.

PECS⁴, TEACCH) preko pomoćnih ili kontekstualnih eksperimentalnih metoda (Montessori⁵, TPR, RAT⁶).

U radu se dijakronijskim pristupom kvalitativno analizira znanstvena i stručna literatura koja govori u korist tvrdnje da učenje stranoga jezika ima povoljan utjecaj na osobe s PSA te se daju preporuke za provođenje daljnjih istraživanja kroz analizu slučaja kada se radi o indirektnom usvajanju stranoga jezika kod osoba s PSA. Pri tome se uspoređuju stavovi vezano uz sposobnosti za ostvarivanje višejezičnosti i učenje stranog jezika osoba s PSA i analizira aktualna literatura koja istražuje definicije, klasificira pojavnosti i tipove poremećaja iz spektra autizma, njihova obilježja i moguće uzroke poremećaja iz spektra autizma. Nadalje se definira koncept višejezičnosti i utvrđuju mogućnosti i prepreke s kojima se pri učenju stranoga jezika suočavaju osobe s PSA. Na temelju rezultata analize izvodi se teoretski okvir rada, tumače najčešći pristupi i metode. Isto tako se ukazuje koja nedovoljno istražena pitanja o ovoj temi je potrebno detaljnije istražiti.

2. POREMEĆAJ IZ SPEKTRA AUTIZMA (PSA)

2.1. Definicija, obilježja i teorije

Kao neurorazvojna različitost PSA se manifestira bihevioralnim i mogućim teškoćama u specifičnim kognitivnim funkcijama, poput egzekutivnih funkcija, pažnje, fleksibilnog mišljenja i radne memorije, smetnjama u interakciji i komunikaciji pri čemu je usporen razvoj govora, društvene uključenosti i interakcije,

- 4 Sustav komunikacije putem slika (*Picture Exchange Communication System*) razvili su Lori Frost i Andy Bondy 1985. primarno za djecu s PSA iako se koristi i u slučaju drugih komunikacijskih poremećaja. Dostupno na: Glossary of Autism Spectrum Disorder (ASD) Genetics Terms. Dostupno na https://nccrcg.org/wp-content/uploads/2022/10/English_ASD-Template-for-Translation.pdf. Pristupljeno 20. 09. 2024.
- 5 Montessori pedagogija polazi od pokreta kao glavnog sredstva poučavanja. Dijete kroz pokret izražava emocije, upoznaje svijet i usvaja znanja. Na ove se tvrdnje oslanja jedna od metoda usvajanja stranog jezika nazvana metoda poučavanja pokretom (*Total Physical Response Method*) koju je razvio James J. Asher krajem 20. stoljeća. Asher je naglasio da se ne radi o metodi već o načelu "razumijevanje je primarno" (comprehension - first principle) u poučavanju jezika. Glavni cilj ove metode je stvoriti poticajno okruženje u kojem dijete ima mogućnosti slušati strani jezik i reagirati pokretom. Svrha jest da se strani jezik usvoji kroz motoričku aktivnost djeteta. Vidjeti Xie (2021)
- 6 Terapija uz pomoć robota (RAT) novo je područje translacijske neuroznanosti za djecu s poremećajima iz spektra autizma. Dokazano je da ova vrsta naprednog tehnološkog alata predstavlja pouzdano i učinkovito sredstvo u promicanju društvenih vještina i komunikacije kod djece s PSA (Puglisi i sur. 2022; Saleh i sur. 2021; Fung i sur. 2024). Ono se oslanja na robota koji uz ljudsku pomoć djeluje kao posrednik u poboljšanju kompetencija i vještina djece s PSA. U posljednjih nekoliko godina razvija se primjena RAT pristupa. Dostupno na <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32706602/>. Pristupljeno 20. 9. 2024.

a pojavljuju se učestale ponavljajuće radnje i rituali kao i suženi raspon interesa. Obrasci ponašanja, interesa i aktivnosti su ograničeni, ali se ponavljaju (Američka psihijatrijska udruga 2013; Svjetska zdravstvena organizacija 2019).

Za djecu s dijagnosticiranim poremećajima iz spektra autizma karakteristično je značajno kašnjenje u razumijevanju jezika (Henry et al. 2018), a 20-30% djece s PSA nije u mogućnosti pravilno koristiti smislene i komunikativne izraze u svakodnevnom govoru (Tager-Flusberg et al. 2013).

O uzrocima autizma vode se i znanstvene i neznanstvene rasprave. Sve do 80-ih godina 20. stoljeća uzroci autizma su se tumačili različitim teorijama kao što su teorija emocionalno hladne majke (Bettelheim 1967), teorija teškoća percepcije ili pamćenja (Prior 1976). Nakon toga slijede teorije kognitivnog deficita kao primjerice teorija uma (Premack, Woodruff 1978), teorija izvršne funkcije (Ozonoff 1991) ili teorija slabe centralne povezanosti (*weak central coherence*) (Frith 1989). Početkom 21. stoljeća istraživanja uzroka autizma usredotočena su na genetsku uvjetovanost (El-Fishaway 2010), a razvijaju se i teorije povezanosti pojave autizma i okolišnih čimbenika (Waterhouse 2013). Međutim, Waterhouse navodi da je autizam, bez obzira na koje se od navedenih istraživanja uzroka poremećaja oslanjamo, heterogeni poremećaj i potrebno se fokusirati na poteškoće u komunikaciji, interese, socijalne interakcije i ponašanja za koje je pojedinačno nužno utvrditi uzroke. Izazovi s kojima se suočavaju osobe s PSA su nerazumijevanje ironije, metafora, neverbalnih znakova i društvenih konvencija. Često se ti izazovi pretvaraju u poteškoće u stvaranju socijalnih veza i prilagođavanju strukturi učenja budući da osobe s PSA trebaju eksplicitne upute, predvidljive rutine i podršku u društvenim interakcijama.

U ovom se odlomku, samo kao naznaka opsega izazova s kojima se suočavaju osobe s PSA i nastojanja stručnjaka da usustave razumijevanje i rješavanje istih, navodi neke od teorija, primjerice teorija slabe centralne koherencije i Bayesovog modela percepcije ili senzorne preosjetljivosti. Prema kognitivnoj teoriji *slabe centralne koherencije* Ute Frith iz 1989. godine, osobe s autizmom usredotočuju se na detalje što predstavlja problem zbog pretjeranog senzornog opterećenja i stresa koje takvim osobama stvara okruženje.⁷ Česta je i pojava senzorne osjetljivosti

⁷ U svom temeljnom djelu *Explaining the Enigma* (1989) Uta Frith u istraživanje autizma uvodi termin centralne koherencije (*central coherence*), kojim tumači nastojanje osobe urednog neurološkog razvoja da prikupi i obradi što više informacija u kontekst kako bi stvorila širu sliku i izvela značenje i to često nauštrb detalja. Bez te aktivnosti dijelovi informacija (bitni ili nebitni) bi ostali samo dijelovi. Nasuprot tome, neurodivergentne osobe pokazuju slabu centralnu koherenciju (*weak central coherence*) koja ukazuje na tendenciju osoba s PSA da se usredotoče i pamte detalje bolje nego šire značenje, što im pomaže da neke zadatke rješavaju bolje od osoba urednog razvoja.

primjerice na svjetlo, zvuk ili teksturu. Bayesova teorija tumači mehanizam ponašanja koristeći matematički model predviđanja i ažuriranja informacija. Ovu su teoriju dalje razvijali Friston, Pelicano i Burr (2012), a teoriji je priklonjena i Frith⁸. Sugerira se da osobe s poremećajem iz spektra autizma ne integriraju informacije na tipičan način jer postoji neravnoteža između očekivanja zasnovanih na prošlim iskustvima (*priors*) i novih osjetilnih podataka (*evidence*) onoga što se trenutno događa. Posljedično osoba s PSA može biti hipersenzitivna jer mozak pridaje preveliku važnost novim podatcima ne filtrirajući prethodna iskustva, ili previše usredotočena na detalje jer nedostaje ravnomjerna usporedba informacija kroz očekivanja i kontekst što inače pomaže stvaranju šire slike o događaju. Pellicano i Burr su 2012. objavili članak koji se smatra jednim od najutjecajnijih istraživanja poremećaja iz spektra autizma. Utvrdili su da se bayesovski model može primijeniti na poremećaj iz spektra autizma utoliko što se prethodna očekivanja smatraju odgovornima za „jedinstveno iskustvo percepcije” osoba s PSA u procesu donošenja zaključaka ili predviđanja (Pellicano, Burr 2012; Haker et al. 2016).

2.2. O reformi klasifikacije i terminologije vezano uz poremećaj iz spektra autizma

O autizmu se govori kao spektru poremećaja zbog raspona različitih manifestacija. Pri klasifikaciji poremećaja treba voditi računa o tome da se temeljem novih znanstvenih spoznaja reformira ne samo klasifikacija već i terminologija vezana za PSA. Suvremena klasifikacija temelji se na preciznoj znanstvenoj terminologiji PSA prema DSM-5-TR (2013) i ICD-11 (2022). U neznanstvenom, popularnom diskursu se, ilustracije radi, o PSA nailazi na terminološki neprecizne kategorije poput „Aspergerov sindrom”, „Kannerov tip autizma”, „visokofunkcionirajući autizam” i dr.

U stručnom i znanstvenom diskursu se PSA klasificira sukladno *Međunarodnoj klasifikaciji bolesti* Svjetske zdravstvene organizacije (ICD-11, WHO 2019/2021)⁹,

⁸ Bayesovska obrada informacija (engl. *Bayesian information processing*) je pristup u kognitivnoj znanosti koji pretpostavlja da mozak funkcionira kao statistički stroj kombinirajući prethodna očekivanja (*priors*) s novim podatcima iz okruženja (*evidence*) kako bi donio zaključke i predvidio što će se dogoditi. Na taj se način pretjerano naglašava senzorna informacija što utječe na sposobnost prilagodbe osobe s PSA na nove situacije.

⁹ Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (International Classification of Diseases, 11. izdanje) Svjetske zdravstvene organizacije autizam se specificira kao 6A02 Autistični poremećaj iz spektra autizma, 6A02.Y Drugi specificirani poremećaj iz spektra autizma, 6A02.Z Poremećaj iz spektra autizma, nespecificiran, 6A02.5 Poremećaj iz spektra autizma s poremećajem intelektualnog razvoja i s odsutnošću funkcionalnog jezika, 6A02.3 Poremećaj iz spektra autizma s poremećajem u intelektualnom razvoju i poremećen funkcionalni jezik, 6A02.0 Poremećaj iz spektra autizma bez poremećaja intelektualnog razvoja i s blagim ili nikakvim oštećenjem funkcionalnog jezika, 6A02.1 Poremećaj iz spektra autizma s poremećajem intelektualnog razvoja i s blagim ili bez

kao i prema *Međunarodnom standardu zdravstvenih podataka* i često korištenom *Dijagnostičkom i statističkom priručniku za duševne poremećaje* (DSM-5) Američke psihijatrijske udruge (APA 2013).

Goldberg i Abbott-Smith (2021) navode da se o autizmu zaključuje na temelju trajnog nedostatka društvene komunikacije i interakcije, kao i ograničenog, repetitivnog ponašanja koje uključuje dvije ili više vrsta ponavljajućih pokreta ili govora, ustrajanje na rutinama ili ritualizirano verbalno ili neverbalno ponašanje, intenzivan ali vrlo specifičan interes kao i neobične osjetljivosti na senzorne podražaje pri čemu specifičnosti uvelike variraju.

3. VIŠEJEZIČNOST – DEFINICIJA

Višejezičnost se definira kao „osobina pojedinca, ali isto tako i značajka cjelokupne zajednice u kojoj se redovito upotrebljavaju dva posebna jezika ili više njih“ ili „o višejezičnosti govorimo kada govornik ili grupa umiju upotrebljavati više jezičnih sustava, kada se dva ili više jezična sustava dodiruju unutar jednog govornika ili jedne grupe govornika“ (Papa, Omazić 2020: 41, prema Škiljan 1980: 141). Bilingvizam je najprikladniji za proučavanje višejezičnosti, a odnosi se na situaciju „kada govornik ili skupina govornika upotrebljava naizmjenice dva jezična sustava neovisno o komunikacijskom kontekstu“ (ibid.).

3.1. Višejezičnost i PSA – učinci i ograničenja

U literaturi o višejezičnosti kod osoba s PSA učestalo se navodi da je tema istraživački podzastupljena te da dosadašnja istraživanja dokazuju pozitivan učinak višejezičnosti na kognitivne sposobnosti osoba s PSA (Crockford 2023). Višejezičnost u obliku dvojezičnosti kod osoba s PSA nije rijetka pojava, a istraživanje višejezičnosti i njezinog utjecaja na razvoj i vještine osoba s PSA provodi se u više smjerova. Studije slučaja kojima je cilj doprinijeti razumijevanju učinaka prirodnog i indirektnog usvajanja jezika kod djece s PSA su najčešća metoda istraživanja usvajanja stranog jezika djece s PSA (Kissine 2019; Riedel et al. 2020).

Drysdale et al. (2014) analizirali su osam studija koje se bave razvojem dvojezičnosti kod 182 djece s PSA i stavovima o dvojezičnosti kod 62 roditelja djece

oštećenja funkcionalnog jezika, 6A02.2 Poremećaj iz spektra autizma bez poremećaja intelektualnog razvoja i s funkcionalnim oštećenjem jezika (International Classification of Diseases, 11th Edition, World Health Organisation. Dostupno na <https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/en#1516623224>. Pristupljeno: 12. 8. 2024.)

s PSA i utvrdili da rezultati pokazuju da dvojezičnost nema negativan učinak na jezični razvoj djece s PSA. Istovremeno većina roditelja izjavljuje kako ih se savjetuje da se djeci ne omogućuju dvojezično okruženje. Preporuke Drysdale et al. utemeljene na dokazima o razvoju dvojezičnosti kod djece s PSA odnose se na ujednačavanje standarda i jezičnih kriterija prema kojima su dotadašnja istraživanja provedena (izražajne i receptivne vještine u pojedinom jeziku). Istraživanja su bila usmjerena na usporedbu jednojezičnog i dvojezičnog razvoja, dvojezičnu intervenciju s ciljem poučavanja drugog jezika i probleme u dvojezičnom okruženju djece s PSA.

Cilj istraživanja koje su proveli Gilhuber et al. (2023) bio je dobiti uvid u utjecaj dvo- i višejezičnosti na komunikacijske vještine djece s PSA. Povod istraživanju je bila i relativna zabrinutost roditelja, ali i edukacijskih rehabilitatora da bi višejezičnost kod djece s PSA mogla imati negativan utjecaj na razvoj njihovih jezičnih i komunikacijskih vještina i ometati komunikaciju na materinjem jeziku. Budući da su poteškoće u komunikaciji ključna značajka poremećaja iz autističnog spektra, bilo je važno odlučiti kako i kojim se jezikom/jezicima koristiti u komunikaciji s djecom s PSA.

Gilhuber et al. analizirali su 22 znanstvene studije u kojima se primjenom metoda izravne (izravan probir i primjena dijagnostičkih alata) i neizravne jezične procjene (upitnici za roditelje) istraživala višejezičnost djece s PSA. Rezultati analize pokazali su da je najčešće procjenjivana jezična vještina bio usvojeni i reproducirani vokabular te da rezultati navedenih istraživanja ne potvrđuju da bi dvojezičnost imala negativan učinak na jezične i komunikacijske vještine djece s PSA budući da se jezične i komunikacijske vještine višejezične djece s PSA nisu razlikovale od vještina njihovih jednojezičnih vršnjaka s PSA, te da višejezična djeca s PSA dijele neke od prednosti višejezičnosti sa svojim višejezičnim vršnjacima urednoga razvoja. Važno je napomenuti da u istraživanja nisu bila uključena djeca s intelektualnim poteškoćama ili složenim poremećajima u komunikaciji. Rezultati se ipak mogu smatrati indikativnim s obzirom na uzorak istraživanja o učincima višejezičnosti na djecu s PSA, a autori zaključuju da je nužno provesti daljnja istraživanja na ovom području.

Hantman et al. (2023) također navode da je višejezičnost osoba s PSA nedovoljno istražena kao i da nedostaju istraživanja o učincima višejezičnosti na razvoj osoba s PSA. U svom su istraživanju autori analizirali 103 znanstvena rada na temu višejezičnih iskustava osoba s PSA i višejezičnih osoba urednog razvoja. Zaključak je da se u oko 50% radova izvješćuje o osobnom iskustvu vezano uz način usvajanja više jezika, da 64% studija na ovu temu definira jezične kompetencije na temelju standardiziranih kriterija ili izjava roditelja, te da se manje od 20% radova bavi

višejezičnošću u smislu svakodnevne izloženosti i uporabe jezika. Širok raspon opisa jezičnih iskustava i obilježja dvojezičnosti proizlazi iz složene prirode dvojezičnosti. Kako bi se bolje razumjela veza između PSA i dvojezičnosti, autori preporučuju usklađivanje zajedničkih obilježja.

Manji broj istraživanja proučava usvajanje stranog jezika kroz indirektnu izloženost jer su primarno usmjerena na pojedinačne slučajeve (*casestudy*) (Kissineetal. 2019). Cilj istraživanja koje su proveli Hindi i Meir (2024) bio je doprinijeti razumijevanju učinaka indirektnog usvajanja jezika kod djece s PSA. Njihovo je istraživanje jedno od rijetkih koje istražuje spontane neinteraktivne načine usvajanje jezika kod djece s PSA. U istraživanju je bilo uključeno 46 djece s PSA i djece urednog jezičnog razvoja u dobi od 10 do 12 godina koja su strani jezik naučila samostalno i spontano (neinteraktivno). Rezultati istraživanja ukazuju na različite načine usvajanja jezika kod djece s PSA.

Iz navedenih studija slučajeva proizlazi da se radi o dva glavna načina usvajanja stranog jezika i to neinteraktivno, pasivno učenje pasivnim auditivno-vizualnim (jezičnim) izlaganjem putem medija i ponavljanjem, kao i alternativni kognitivni način usvajanja stranog jezika koji u slučaju sinestezijske predstavlja neuobičajenu strategiju usvajanja jezika. Konačno, autori zaključuju da je potrebno detaljnije istražiti i utvrditi čimbenike koji omogućuju ili ometaju učenje/usvajanje stranoga jezika, jer se radi o važnom doprinosu obrazovanju djece s PSA (Goldberg et al. 2019).

Romero et al. (2024) istražili su povezanost višejezičnosti, izvršnih funkcija (inhibicije i promjene) i temeljnih pojavnosti PSA (zauzimanje perspektive, društvena komunikacija i repetitivno ponašanje). Rezultati istraživanja pokazuju da je višejezičnost povezana s jačom inhibicijom, promjenom i vještinama zauzimanja perspektive kod djece sa i bez PSA. Osim toga, pri usporedbi s jednojezičnom djecom kod višejezične djece s PSA zabilježeno je smanjenje osnovnih pojavnosti. Rezultati ovoga istraživanja dokazuju da dvojezičnost ima povoljan učinak jer tečno vladanje dvama ili više jezika ima kognitivne prednosti, osobito kada se radi o izvršnim funkcijama (*executive functions*)¹⁰ – vještinama važnim za planiranje, organiziranje i izvršavanje zadataka s kojima djeca s PSA često imaju poteškoće.

Poznato je da djeca s PSA imaju različite iznimno razvijene specifične sposobnosti u odnosu na osobe s urednim razvojem. Takve specifične natprosječno razvijene vje-

¹⁰ Izvršne funkcije (engl. *executive functions*) kod djece s PSA povezane su s osnovnim pojavnostima PSA kao što su otežano zauzimanje perspektive, komunikacija i učestala repetitivnost.

štine kod osoba s PSA u literaturi se nazivaju „savant vještinama“, „splinter vještinama“ ili „otočićima sposobnosti“. Ove vještine uključuju glazbene, memorijske, matematičke, lingvističke, vizualno-prostorne i druge sposobnosti (Howlin 2009). Iako Walenski et al. (2006) navode da neke osobe s PSA mogu imati i jače razvijenu leksičku sposobnost koja je neovisna o drugim jezičnim domenama, Zhukova et al. (2021) navode da naprijed navedeni popis vještina ne uključuje spontano pasivno usvajanje stranog jezika. Autori iznose pretpostavku da dostupnost i učestala izloženost internet sadržajima na raznim jezicima omogućava djeci izbor jezika prema području njihovog posebnog interesa izazivajući porast spontanog usvajanja stranog jezika kod djece s PSA. Istraživanje koje su proveli kao studiju slučaja preispituje značaj formiranja jezičnog okoliša za djecu s PSA i alternativne načine usvajanja jezika. Pretpostavlja se da bi spontano usvajanje drugog jezika kod djece s PSA, zbog izloženosti medijskim sadržajima na stranim jezicima, moglo postati učestalije zbog pristupa Internetu (Zhukova et al. 2023).

Rezultati istraživanja Kim et al. (2024) pokazali su da djeca s PSA mogu funkcionirati u višejezičnom obrazovnom okruženju, kao i da višejezičnost ne šteti njihovim jezičnim vještinama. Međutim, autori navode da se djeca s PSA u takvom okruženju suočavaju s određenim izazovima budući da njihovo uspješno funkcioniranje ovisi o sposobnosti obrazovnog sustava da zadovolji njihove potrebe. Na temelju rezultata analize 46 studija na temu višejezičnosti i autizma utvrđeni su nedostaci kao primjerice preporuka stručnih edukatora da učenici s autizmom govore i uče isključivo na jeziku poučavanja. Istraživanje je ukazalo na probleme nerazmjernog i neadekvatnog pristupa obrazovnim mogućnostima. Autori zaključuju da jezična raznolikost doprinosi boljim rezultatima učenja i ponašanja te potiče razvoj kognitivnih funkcija (rješavanje problema, planiranje).

Howard et al. (2021) zaključuju da višejezičnost predstavlja dragocjeni alat kojim se obogaćuju i ostvaruju kulturna, društvena i proživljena iskustva svih osoba, uključujući i osobe s PSA. Istraživanjima se učestalo dokazuje da višejezičnost nema negativan utjecaj na kognitivni i društveno-kulturni razvoj osoba s PSA te se naglašava potencijal pozitivnog utjecaja višejezičnosti. Unatoč tome, roditelji jednako učestalo izražavaju svoju zabrinutost da će višejezičnost usporiti kognitivni i jezični razvoj djece s PSA, a i praktičari ih uvjeravaju da djecu treba izložiti i odgajati u jednojezičnom okruženju, što govori u prilog činjenici da se rezultati istraživanja (brojnih provedenih studija) ne primjenjuju u praksi i da je potrebno utvrditi načine kako osigurati jednak pristup mogućnostima učenja stranog jezika za djecu s PSA.

3.2. Spontano neinteraktivno usvajanje jezika kod osoba s PSA

Način na koji djeca i mladi s PSA spontano usvajaju strani/e jezik/e putem neinteraktivnih izvora predstavlja dilemu i zbunjuje roditelje, ali je i izazov za edukatore, nastavnike stranih jezika i stručnjake koji sudjeluju u procjeni, poučavanju i terapiji djece s PSA. Rezultati brojnih istraživanja govore u prilog postojanju različitih načina usvajanja jezika kod djece i mladih s PSA. Neki autori zaključuju da osobe s PSA mogu usvojiti dva jezika putem interaktivnog, prirodnog bilingvalnog inputa u obiteljskom okruženju baš kao u slučaju djece urednog razvoja ili putem neinteraktivnih medija kao što je slučaj s djecom i mladima s PSA koji engleski jezik usvajaju putem modernih tehnologija (preko ekrana).

U nastavku rada navode se temeljem analize literature i primjeri ove vrste usvajanja stranog jezika. U slučaju spontanog usvajanja jezika Kissine (2021) postavlja pitanje koju ulogu u usvajanju jezika na ovaj način ima interakcija. U korpusu znanstvenih radova analiziran je i jedan od najpoznatijih slučajeva, a to je slučaj dječaka imenom Christopher, koji je unatoč kognitivnim oštećenjima djelomično savladao 16 različitih stranih jezika (Smith, Tsimpli 1995) kao i slučaj EV, desetogodišnje djevojčice iz Bugarske koja je samostalno naučila njemački jezik gledajući TV emisije, pokazujući izvrsno poznavanje materinjeg jezika (L1) i usvojenog jezika (L2) u raznim aspektima, uključujući govorne vještine, vokabular i gramatiku (Vulchanova et al. 2012). U slučaju LP, mladić s Aspergerovim sindromom samostalno je naučio više jezika, što autor članka pripisuje njegovoj jedinstvenoj sposobnosti sinestezije (Riedel et al. 2020). Nadalje, vrijedan pažnje je i slučaj 11-godišnjaka Alexa u Rusiji, koji je uprkos svojem jezičnom okruženju naučio engleski jezik gledajući crtane filmove. Svoje prve riječi Alex je izgovorio na engleskom jeziku, njegovo znanje engleskog jezika se razvijalo dok je njegovo znanje materinjeg ruskog jezika zaostajalo. Odlučivši da svoga sina podrže u govoru jezika koji je odabrao kao materinji njegova obitelj se preselila u Englesku (Zhukova et al. 2021).

Dumont et al. (2024) sastavili su profile troje djece s PSA koja su engleski jezik naučila putem YouTubea. Nakon što je provedeno testiranje, utvrđeno da djeca jednako dobro govore i francuski i engleski jezik (svo troje djece je usvojilo samoglasnike na engleskom jeziku, dok je samo jedno dijete usvojilo suglasnike). Istraživanje na uzorku od 12 djece s PSA koja govore francuski pokazuje neočekivano usvajanje engleskog putem ekrana; ova skupina djece pokazala je napredak u

11 Prema De Houwer (2017), neinteraktivno usvajanje jezika odnosi se na izlaganje jeziku putem ekrana, interneta bez dijaloga.

razlikovanju visine tona (Dumont et al. 2024). Autori Kadiri i Anasse (2023) dokumentirali su slučaj šestogodišnjeg djeteta s PSA u Maroku koje je spontano usvojilo znanje engleskog jezika bez formalne nastave. Izlaganjem YouTube videu djeteta je pokazalo funkcionalnu i komunikativnu uporabu stranog (engleskog) jezika. Kao i u slučaju Alexa, ovaj je šestogodišnjak pokazao kašnjenje u razvoju materinjeg jezika. Autori su stoga zaključili da su oba djeteta s PSA spontano usvojili engleski jezik koji sada služi kao prvi jezik (L1).

U istraživanju Balčiūniene i Kornev (2023) opisali su slučaj dječaka D. koji je govorio litavski (L1) i koji je samostalno počeo govoriti engleski jezik (L2) u dobi od 4 godine. Nakon što su proveli testove procjene znanja gramatike, pasivnog i aktivnog vokabulara te diskursnih vještina (pripovijedanja i dijaloga) zaključili su da je njegovo poznavanje gramatike materinjeg (litavskog) jezika (L1) manjkavo, dok engleskog (L2) nije. Ovaj slučaj ukazuje na činjenicu da djeca s autizmom mogu razviti atipične jezične profile, u kojima neki strani jezik (L2) može postati dominantan, dok razina znanja materinjeg jezika (L1) zaostaje u razvoju. Zaključili su nadalje da problemi u razumijevanju i uporabi jezika ostaju prisutni i nakon terapije – osobito u praktičnim, društvenim aspektima komunikacije.

Ovi slučajevi su primjeri razvoja jezika kod djece s PSA duž alternativnog puta usvajanja koji nije usko povezan s komunikacijskom funkcijom jezika (detaljnije u Kissine et al. 2023; Kuhl et al. 2003; Roseberry et al. 2014). Na temelju studija slučajeva spontanog usvajanja stranog jezika putem neinteraktivnih izvora među djecom s PSA, autori preporučuju da se procjena usvojenosti jezičnih vještina višejezične djece provede u oba jezika, budući da procjena provedena u jednom jeziku neće omogućiti sveobuhvatan uvid u njihove sposobnosti.

4. POUČAVANJE STRANOG JEZIKA I OSOBE S PSA

U međunarodnom kontekstu je još 2006. godine u Kanadi Besnard provela istraživanje o dvojezičnosti i poučavanju učenika s PSA stranome jeziku ispitujući prednosti i nedostatke učenja stranog jezika za djecu s PSA uz tvrdnju da ona mogu učiti strane jezike, da učenje stranog jezika pozitivno utječe na njihov jezični, kognitivni, socijalni, psihički i kulturni razvoj, te da kao i kod djece redovnog razvoja učenje stranog jezika može dovesti do prijenosa znanja sa stranog na materinji jezik, a uz primjenu odgovarajućih metoda i strategija poboljšati i osnažiti njihovo znanje materinjeg jezika.

Döpke (2006) koja je istraživala dvojezičnost među djecom s PSA također navodi da se roditeljima djece s PSA savjetuje izbjegavati „opterećivanje“ djeteta stranim jezikom. U tom kontekstu Döpke sugerira da pristup jednostavnim riječima na više od jednog jezika može djelovati kao resurs za dijete u ranim fazama podučavanja funkcionalnog jezika. Zaključila je da unatoč tome što komunikacija predstavlja jedan od najvećih izazova za djecu s PSA, učenje drugog jezika im može donijeti niz benefita.

Što se tiče podrške pri učenju drugog jezika, Döpke (2006:3) tvrdi da „nema dokaza da slušanje više od jednog jezika pogoršava simptome autizma ili da jednojezičnost poboljšava jezičnu i socijalnu sposobnost djece s PSA“, te da, budući da djecu s PSA treba ponovno učiti vještine u različitim okruženjima, ponovno učenje može uključivati riječi i rečenice na više od jednog jezika. Ona zagovara uporabu vizualnih pomagala za stvaranje veza između jezika budući da su mnoge osobe s PSA vizualni tipovi.

Baker (2007) izvješćuje da neka djeca s Aspergerovim sindromom mogu biti nadarena za jezik i da im višejezičnost ne bi bila opterećenje. Govoreći o iskustvima roditelja dvojezičnog djeteta s Aspergerovim sindromom tvrdi da ona mogu razumjeti i govoriti dva jezika na njima svojstven način, što bi imalo društvene i kulturne prednosti.

4.1. Prednosti učenja stranog jezika za osobe s PSA

Unatoč primjerima uspješnog spontanog usvajanja stranog jezika iz prethodnih poglavlja rada mora se naglasiti da kada je riječ o stranim jezicima, učenici s PSA mogu kasniti u kognitivnoj obradi jezičnog sadržaja unatoč očuvanim intelektualnim sposobnostima. Neke aktivnosti koje su vezane uz učenje jezika (slušanje i govor) zahtijevaju brze odgovore i reakcije, a opisana kašnjenja mogu rezultirati neuspješnom izvedbom. Kako poremećaj iz spektra autizma uključuje i smanjene socijalne vještine, a učenje stranog jezika uključuje snalaženje u komunikacijskim situacijama, ova učestala pojavnost kod osoba s PSA može predstavljati značajnu prepreku u postizanju jezične kompetencije.

Unatoč svim poteškoćama koje učenici i nastavnici mogu doživjeti tijekom procesa poučavanja i učenja stranoga jezika, istraživanja pokazuju da učenje stranog jezika zna biti korisno za učenike s PSA i da može potaknuti osvješćivanje i pronalaženje oblika samoregulacije pri ovladavanju socijalnim vještinama. Tako će učenje stranog jezika učeniku s PSA pomoći premostiti socijalnu izolaciju, razlikovati

intonacije i neverbalne znakove, razumjeti druge osobe. Učenje stranog jezika je složeno-strukturirani proces, a poznato je da strukturirani sadržaji osobama s PSA stvaraju osjećaj sigurnost i ublažavaju tjeskobu nastalu zbog novih situacija, te bi tu prednost učenja jezika trebalo i iskoristiti.

4.2. Nastavnici stranog jezika i poučavanje stranog jezika osobama s PSA

Nastavnici koji rade s osobama s PSA moraju ovladati novim tehnikama i strategijama što zahtijeva prije svega stjecanje novih znanja, kontinuirano usavršavanje i praćenje znanstvenih i praktičnih spoznaja o poučavanju osoba s PSA, temeljitu pripremu i dodatni napor u provedbi predviđene artikulacije nastavnog sata. Nastavnik stranog jezika treba steći znanja o PSA i njegovim pojavnostima te imati sustavnu podršku edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka. U radu s osobama s PSA preporučuje se održavanje rutine i strukturiranog nastavnog okruženja (Schrum 2015) uz primjenu piktograma koji prikazuju koje korake učenik treba poduzeti. Osobe s PSA sigurnije su ako im se omogući prisutnost osobe koja bi preuzela ulogu suradnika prihvaćajući specifičnosti pristupa u radu s osobama s PSA.

Budući da osobe s PSA imaju poteškoće s razumijevanjem idiomatskih izričaja (primjerice metafora i idioma) Schrum (2015) predlaže da se u svladavanju ovih poteškoća potiče osobu s PSA na strategiju oslanjanja na sposobnost memoriranja. Općenito, humanim pristupom u kojem nastavnik prepoznaje snage učenika i primjenjuje individualizirani pristup, i strani jezik se poučava učinkovito, dok Schrum (ibid.) navodi da su se imerzivni programi (npr. uranjanje u jezik kroz praksu, igru, interakciju) pokazali najuspješnijima za ove učenike jer omogućuju smislenu komunikaciju i aktivno sudjelovanje.

Uloga tehnologije u poučavanju stranoga jezika osoba s PSA se ne smije zanemariti s obzirom na to da znanost brzo napreduje, a osobe s PSA se, tvrde Alemi et al. (2015) rado služe digitalnom tehnologijom. U svom su istraživanju autori otkrili potencijal pametnih robota u programu RALL (engl. robot-assisted language learning) koji bi pomogli učenicima s PSA u savladavanju poteškoća u jezičnom razvoju. Roboti, prema njihovom opisu, imaju mogućnost prilagodbe ritma komunikacije, stanki za obradu informacija, te poučavanja vokabulara i prozodije. Postoji mogućnost da će ova tehnologija pronaći primjenu i u području poučavanja stranih jezika.

5. ZAKLJUČAK

Podatci pokazuju da je poremećaj iz spektra autizma općenito u porastu. Najčešći simptomi kao poteškoće u komunikaciji, govoru i ponašanju otežavaju neurodivergentnim učenicima prilagodbu školskoj rutini i usvajanja znanja. U radu se daje pregled istraživanja koja se bave temama kao što su utjecaj dvojezičnosti na jezični razvoj djece s PSA, stavovima roditelja i stručnjaka prema višejezičnosti djece s PSA; navode se i specifične strategije učenja jezika i koristi učenja jezika za kognitivne i izvršne funkcije osoba s PSA.

U radu se na temelju rezultata analize literature o rezultatima istraživanja provedenih na temu dobrobiti učenja stranog jezika osoba s PSA ukazuje na to da je poučavanje osoba s PSA stranom jeziku izazov budući da stjecanje vještina i znanja iz stranog jezika zahtijeva brze reakcije i razvijene socijalne vještine, a koje su slabije strane osoba s PSA. Međutim, koliko god zahtjevno, učenje stranog jezika koristi učenicima s PSA, jer im pomaže da postanu svjesniji sebe i svog okruženja. Dobrom organizacijom i primjenom suradničkih strategija moguće je stvoriti strukturirano okruženje i aktivirati individualne tehnike učenja specifičnog tempa i preferencija (vizualno, auditivno ili taktilno učenje). Budući da ne postoji samo jedan profil osobe s PSA, potrebna je i fleksibilnost u očekivanjima (primjerice moguće je razumijevanje bez aktivne govorne produkcije). Istraživanja pokazuju da je u poučavanju djece s PSA stranome jeziku važno zadržati rutinu, strukturu i predvidivost jer to djeci s PSA daje siguran okvir za aktivnosti. Učenje stranog jezika odvija se kroz ponavljanje i time odgovara potrebama za rutinom te postaje sigurno u pouzdanom okruženju s jasnim (ali fleksibilnim) očekivanjima.

Razvoj novih tehnologija i znanstvena istraživanja koja imaju za cilj stjecanje uvida u nove mogućnosti osoba s PSA mogu pomoći nastavnicima stranih jezika pravilno se postaviti prema poteškoćama s kojima se suočavaju u poučavanju osoba s PSA stranom jeziku i odgovoriti na njihove jezične i komunikacijske potrebe. Na temelju analize navedene literature zaključuje se da učenje stranog jezika nije štetno po djecu s PSA i da višejezično okruženje može potaknuti njihov kognitivni i socijalni razvoj pogotovo ako su jezici osobi s PSA bliski već od prije (u slučaju neinteraktivnog usvajanja jezika putem izloženosti sučelju). Mogućnost poučavanja stranog jezika djece s PSA temelji se na poštivanju njihovih stilova i preferencija učenja, stvaranju strukturiranog i podržavajućeg okruženja, te korištenju tehnologije i vizualnih alata.

Sve je veći broj studija slučajaja (Zhukova et al. 2021) koje dokumentiraju neuobičajene slučajeve osoba s PSA koje su razvile jezične sposobnosti na jeziku koji se nije koristio za komunikaciju u njihovom govornom okruženju. U radu se zaključuje da je jezik moguće usvojiti i putem društveno neposredne izloženosti (neinteraktivno) iako su studije o slučajevima spontanog usvajanja stranog jezika kod djece s PSA sporadične i neusustavljene, a podatci o takvoj spontanoj dvojezičnosti ograničeni. Uprkos tome, podatci su indikativni jer otvaraju važna pitanja o motivacijskim čimbenicima i kognitivnim sposobnostima potaknutim društveno neusmjerenim i tehnološki potpomognutim učenjem jezika kod osoba s PSA. Stoga se zaključuje da se buduća istraživanja trebaju usmjeriti na primjenu novih tehnologija u poučavanju osoba s PSA stranom jeziku, daljnjim pojedinačnim studijama o neinteraktivnom usvajanju jezika uzimajući u obzir specifična ograničenja i prednosti osoba s PSA.

LITERATURA

1. Alemi, Minoo, Ali Meghdari, Nasim Mahboub Basiri, Alireza Taheri (2015), "The Effect of Applying Humanoid Robots as Teacher Assistants to Help Iranian Autistic Pupils Learn English as a Foreign Language", In: A. Tapus, E. André, J. C. Martin, F. Ferland, M. Ammi (eds.), *Social Robotics*, ICSR, Lecture Notes in Computer Science, vol 9388, Springer
2. American Psychiatric Association (2013), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.); dostupno na: <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>. Pristupljeno 12. 8. 2024.
3. Baker, Colin (2007), *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*, Multilingual Matters Ltd., Clevedon
4. Balčiūnienė, Ingrida, Alexandr Nikolayevitch Kornev (2023), "Speech and oral discourse in a child with autism spectrum disorder: A case study of spontaneous bilingualism. Part II: Psycholinguistic Assessment", *Autism and Developmental Disorders*, 21(2), 15–24.
5. Besnard, Christine (2006), *Apprentissage des L2 et apprenants en difficulté d'apprentissage*, Glendon College - York University, Toronto, Canada
6. Bettelheim, Bruno (1967), *The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self*, Free Press, New York
7. Crockford, Sarah (2023), *The relationship between multilingualism and autism: A bidirectional approach to a complex issue*, Apollo – University of Cambridge Repository

8. De Houwer, Annick (2018), "The role of language input environments for language outcomes and language acquisition in young bilingual children", in: Fatih Bayram, Ludovica Serratrice, Jason Rothman, David Miller, (eds.) *Bilingual Cognition and Language: The State of the Science Across its Subfields*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 127-154.
9. Döpke, Susanne (2006), *Is Bilingualism Detrimental for Children with Autism?*, FKA Children's Services Inc., Richmond, Australia
10. Drysdale, Heather, Larah van der Meer, Debora Kagohara (2014), "Children with Autism Spectrum Disorder from Bilingual Families: A Systematic Review", *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2, 26–38.
11. Dumont, Charlotte, Marie Belenger, Inge-Marie Eigsti, Mikhail Kissine (2024), "Enhanced pitch discrimination in autistic children with unexpected bilingualism", *Autism Research*, 17(9), 1844-1852.
12. El-Fishawy, Paul, Matthew W. State (2010), "The genetics of autism: key issues, recent findings, and clinical implications", *Psychiatric Clinics of North America*, 33(1), 83-105.
13. Frith, Uta (1989), *Autism: Explaining the Enigma*, Blackwell, Oxford Frith, Uta, (2012), "Why we need cognitive explanations of autism", *Quarterly journal of experimental psychology*, 65, 2073-2092.
14. Gilhuler Christina Sophia, Tracy Jane Raulston, Kasie Galley (2023), "Language and communication skills in multilingual children on the autism spectrum: A systematic review", *Autism*, 27(6), 1516-1531.
15. Goldberg, Adele, Kirsten Abbot-Smith (2021), "The constructionist approach offers a useful lens on language learning in autistic individuals: Response to Kissine", *Language*, 97. e169-e183.
16. Haker, Helene, Maya Schneebeli, Klaas Enno Stephan (2016), "Can Bayesian Theories of Autism Spectrum Disorder Help Improve Clinical Practice?", *Front Psychiatry*, 17(7), 107.
17. Hantman, Rachel, April Boin Choi, Katie Hartwick, Zoe Nadler, Gigi Luk (2023), "A systematic review of bilingual experiences, labels, and descriptions in autism spectrum disorder research", *Frontiers in Psychology*, 14. 10.3389/fpsyg.2023.1095164.
18. Henry Laura, Cristan Farmer, Stacy S. Manwaring, Lauren Swineford, Audrey Thurm (2018), "Trajectories of cognitive development in toddlers with language delays", *Research in Developmental Disabilities*, 81, 65-72.

19. Howard, Katie B., Jenny L. Gibson, Napoleon Katsos (2024) "Exploring Different Stakeholder Perspectives on Bilingualism in Autism", *Languages*, 9(2), 66.
20. Howard, Katie B., Napoleon Katsos, Jenny L. Gibson (2021), "Practitioners' perspectives and experiences of supporting bilingual pupils on the autism spectrum in two linguistically different educational settings", *British Education Research Journal*, 47(2), 427-449.
21. Howlin, Patricia, Susan Goode, Jane Hutton, Michael Rutter (2009), "Savant skills in autism: psychometric approaches and parental reports", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences*, 364(1522), 1359-1367.
22. Kim, Hyejung, Diana Baker, Sunyoung Kim, Cong Liu, Kelley Cook (2024), "The impact of educational and medical systems on autistic children from multilingual American homes: A systematic review", *Autism*, 28(11), 2707-2721.
23. Kissine, Mikhail, Ariane Saint-Denis, Laurent Mottron (2023), "Language acquisition can be truly atypical in autism: Beyond joint attention", *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 153(2023), 105384
24. Kissine, Mikhail, Xavier Luffin, Fethia Aiad, Rym Bourourou, Gaétane Deliens, Naoufel Gaddour (2019), "Noncolloquial Arabic in Tunisian children with autism spectrum disorder: A possible instance of language acquisition in a noninteractive context", *Language Learning*, 69(1), 44-70.
25. Marina A. Zhukova, Oksana I. Talantseva, Iuliia An, Elena L. Grigorenko (2023), "Brief Report: Unexpected Bilingualism: A Case of a Russian Child With ASD", *Journal of Autism Development Disorder*, 53(5), 2153-2160.
26. Mila Vulchanova, Joel B. Talcott, Valentin Vulchanov, Margarita Stankova (2012), "Language against the odds, or rather not: The weak central coherence hypothesis and language", *Journal of Neurolinguistics*, 25(1), 13-30.
27. Ozonoff, Sally, Bruce F. Pennington, Sally J. Rogers (1991), "Executive function deficits in high-functioning autistic individuals: relationship to theory of mind", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 32(7), 1081-1105.
28. Papa, Dubravka, Marija Omazić (2021), *Jezične politike i jezično planiranje za višejezičnost u Europskoj uniji*, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek
29. Pellicano, Elizabeth, David Burr (2012), "When the world becomes 'too real': a Bayesian explanation of autistic perception", *Trends in Cognitive Sciences*, 16(10), 504-510.

30. Premack, David, Guy Woodruff (1978), "Does the chimpanzee have a theory of mind?", *Behavioral and Brain Sciences*, 1(4), 515–526.
31. Riedel, Andreas , Simon Maier, Kerstin Wenzler, Bernd Feige, Ludger Tebartz van Elst, Sven Bölte, Janina Neufeld (2020), "A case of co-occurring synesthesia, autism, prodigious talent and strong structural brain connectivity", *BMC Psychiatry*, 20, 342.
32. Romero Celia, Zachary T. Goodman, Lauren Kupis, Bryce Dirks, Meaghan V. Parlade, Amy L. Beaumont, Sandra M. Cardona, Jason S. Nomi, Michael Alessandri, Lynn K. Perry, Lucina Q. Uddin (2024), "Multilingualism impacts children's executive function and core autism symptoms", *Autism Research*, 17(12), 2645–2661.
33. Shrum, Judith L. (2015), *Teacher's Handbook, Contextualized Language Instruction*, Cengage Learning, Boston, MA
34. Škiljan, Dubravko (1980), *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb
35. Tager-Flusberg Helen, Connie Kasari (2013), "Minimally verbal school-aged children with autism spectrum disorder: The neglected end of the spectrum", *Autism Research* 6(6), 468-478.
36. Walenski, Matthew, Helen Tager-Flusberg, Michael T. Ullman (2006), "Language in Autism", In: S. O. Moldin & J. L.R. Rubenstein (eds.), *Understanding Autism: From Basic Neuroscience to Treatment*, CRC Press, Boca Raton, FL, 175-204.
37. Xie Rong (2021), "The Effectiveness of Total Physical Response (TPR) on Teaching English to Young Learners", *Journal of Language Teaching and Research*, 12(2), 293-303.

AUTISM SPECTRUM DISORDER AND FOREIGN LANGUAGE LEARNING – BARRIERS AND PROSPECTS FOR EQUAL LANGUAGE LEARNING OPPORTUNITIES

Summary

Autism spectrum disorders manifest differently and includes difficulties at the communication and social interaction levels, as well as atypical patterns of behaviour and activities (difficulties changing activities, focusing on details, and unusual reactions to stimuli). Persons with ASD have different needs and abilities that do not have a permanent character and at the same time, affect their capacity for acquiring knowledge and skills. Based on an analysis of recent literature, the paper provides an overview of research on the topic of multilingualism, foreign language teaching to people with autism spectrum disorder, and the way in which people with autism spectrum disorder learn/acquire a foreign language. The aim of the paper is to provide insight into the main findings in the field of foreign language teaching and instruction for persons with ASD, to outline the most common teaching methods, existing interpretations, and theoretical frameworks. The results of the analysis highlight areas that require further investigation and suggest new research questions related to teaching English as a foreign language to persons with ASD.

Keywords: autism spectrum disorder; foreign language teaching; multilingualism

Adresa autorice

Author's address

Dubravka Papa

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Pravni fakultet

dpapa@pravos.hr

